

імя цехмістра Деніса Лампія и подскарбія Савкі Мовчана [6, 302]. Багатством декору і вишуканістю відзначалось сукно Чернігівського кравецького цеху, що збереглося у зібранні Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського [10, 49–50]. Воно являло собою покривало синього кольору «с нашитим на середині золотий парчи крестом, сріб'яним кружевом обложеном; края его обшиты в два ряда каймою голевою разного цвета, а третій ряд зеленою китайкою; на самом крае пришита вокруг золотая бахрома» [6, 298]. На ньому було розміщено напис: «Це сукно старанням цеху кравецького чернігівського за цехмістра Івана Лазаревського за порадою всієї братії зроблене ... Блажени яж вибраний прийняв еси їх гді у вічні селища» [10, 49–50].

У Ніжинського цеху музик у XVIII ст. було поховальне покривало зеленого кольору «с нашитим крестом зеленого плісу, узеньким позументиком обложеном; на краю малиновая шелковая бахрома» [6, 483]. Сукно Ніжинського різницького цеху було виготовлене з тканини червоного кольору «с штофними жєлтими полами, золотим позументом обложеном, и на средине крест того же штофу» [6, 481]. Використання мар і прапорів під час похоронної процесії було звичним явищем. Якщо помирав «почетный майстер», усі міські ремісничі корпорації брали участь у процесії – виносили мари й цехові прапори, утворюючи великий кортеж. Заможні люди могли замовити такі почесті, сплативши кошти на користь цеху [3, 2].

Отже, атрибути ремісничих цехів Північного Лівобережжя другої половини XVII – XVIII ст. вирізнялись вишуканістю і розмаїттям декору, який виконував не лише естетичну роль, але й засвідчував специфіку ремісничих спеціальностей регіону.

Посилання

1. Балущок В.Г. Світ середньовіччя в обрядовості українських цехових ремісників / В.Г. Балущок. – К.: Наукова думка, 1993. – 117 с.
2. Реліквія рибальського цеху // Літературна Україна. – 1970. – № 47 (2744). – 16 червня. – С. 4.
3. Ковалевский А. Цехи в г. Чернигове в конце прошлого столетия / А. Ковалевский // Черниговские губернские ведомости. – 1896. – № 726. – Часть неофициальная. – 2 марта. – С. 1–2.
4. Петренко М.З. Українське золотарство XVI–XVIII ст. / М.З. Петренко. – К.: Наукова думка, 1970. – 208 с.
5. Спаський І.Г. Дукачі і дукачі України: історико-нумізматичне дослідження / І.Г. Спаський. – К.: Наукова думка, 1970. – 168 с.
6. Шафонский А. Черниговского наместничества топографическое описание / А. Шафонский. – К.: Университетская типография, 1851. – 697 с.
7. Журнали засіданій Черниговской губернской архивной комиссии // Труды Черниговской губернской архивной комиссии (1900–1902). – Чернигов, 1902. – Отд. 1. – С. 1–46.
8. Пляшко Л. А. Подорож до міста XVIII століття / Л. А. Пляшко. – К.: Наукова думка, 1980. – 152 с.
9. Каталог выставки XIV Археологического съезда в

г. Чернигове / [под редакцией П.М. Добровольского]. – Чернигов: Типография Губернского правления, 1908. – 556 с.

10. Зайченко В. Цехові сукна у збірці Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського / В. Зайченко // Скарбниці української культури. – Чернігів, 2007–2008. – Вип. 10. – С. 48–52.

Щєрбіна С.В. Атрибути ремесленных цехов Северного Левобережья второй половины XVII – XVIII вв.

В статтє проанализирована символика и функции клейнодов ремесленных корпораций на территории Северного Левобережья во второй половине XVII – XVIII вв.

Ключевые слова: Северное Левобережье, ремесло, цех, атрибут.

Shcherbyna S.V. Guilds attributes of the North Left-Bank Ukraine in the XVII – XVIII centuries

The paper explores the symbolism and functions of handicraft corporations' kleynods on the territory of the North Left Bank Ukraine in the second half of the XVII - XVIII centuries.

Key words: North Left-Bank Ukraine, trade, guild, attribute.

19.03.2014 p.

УДК 314.14 (477.53) «165/17»

А.В. Попружна

«ПРИ ВЕЛИКІЙ ПУБЛІЦІ І ЦЕРЕМОНІЯХ»: ПОХОВАННЯ КОЗАЦЬКИХ ГЕТЬМАНІВ В КОНТЕКСТІ ПОХОВАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII–XVIII СТ.

У статті розглядаються особливості жалобних церемоній, які супроводжували поховання козацьких гетьманів, в контексті поховальної культури представників соціальної еліти XVII–XVIII ст.

Ключові слова: поховальна культура, жалобна церемонія, гетьман, козацька старшина.

Самобутня поховальна культура козацької старшини Лівобережної України сформувалася в другій половині XVII–XVIII ст. Описи жалобних церемоній, які супроводжували поховання гетьманів, дозволяють виявити цілий комплекс традиційних елементів, вироблених представниками соціальної еліти під час «зустрічі зі смертю».

Поховальна культура загалом охоплює уявлення про смерть, «стереотипи поведінкових реакцій при зустрічі з нею» [21], підготовку до неї та забезпечення увічнення пам'яті ще за життя, форми поводження з померлими, офіційну процедуру поховань, релігійні практики, прояв скорботи близькими та іншими членами соціуму, організацію і утримання місць захоронення.

У науковій літературі відсутнє комплексне дослідження поховальної культури, зокрема, жалобних церемоній, які супроводжували поховання козацьких гетьманів. Виняток становлять хіба що

студії В. Грабовецького [7, 58–70] та С. Сегеди [26]. Окремі аспекти поховального церемоніалу козацтва висвітлені у працях Я. Федорука [29, 687], В. Балушка [1, 18], О. Старіка [28, 98], П. Горішного [8, 116], Т. Рудич [8, 116], О. Кривошеї [17, 36], О. Дзюби [10, 195], І. Ситого [25, 10], О. Замури [13, 316].

Поховальна культура представників козацької еліти другої половини XVII–XVIII ст. спиралась на усталені традиції, які репрезентувало, зокрема, поховання гетьмана Петра Конашевича Сагайдачного у 1622 р. Як свідчать джерела, гетьмана «з великим плачем Запорозького Войска і всіх людей православних» поховали у Братській Богоявленській церкві, за вівтарем. Під час обряду прощання двадцять кращих «спудеїв-риторів» прочитали над тілом гетьмана своєрідну епітафію – «Вірші на жалісний погреб шляхетного лицаря Петра Конашевича-Сагайдачного», складену Касієм Саковичем. На жаль, усипальниця П. Сагайдачного не збереглася [26, 75–76].

У поминальній книзі Михайлівського монастиря з цієї нагоди було вміщено такий запис: «Року 1622 апреля 10 дня, благочестивый муж пан Петр Конашевич Сагайдачный гетман войска его К. М. Запорозкого, по многих знаменитых военных послугах и звитязствах, на ложи своем простер нози свои, приложился к отцем своим с добрым исповеданием исполнен благих дел и милостини, в Киеве. Погребен при церкви школы Словенское, в месте, на Подоле честно, в дому братства церковного» [20, 126].

Відомими є деталі траурної церемонії під час поховання сина Б. Хмельницького Тимоша у гетьманській столиці Чигирині. Зокрема, тіло загиблого під час оборони міста Сучави у вересні 1653 р. Тимоша Хмельницького, засипане сіллю, доставили у супроводі траурного кортежу до Чигирини, де гетьманичу було «віддано останню шану». Московські послы, що перебували у Чигирині, подали докладний опис церемонії: «Тимошева жінка була тоді в Суботові, стріла його там і з ним приїхала до Чигирини. Там стрічали його: гетьманова дружина, син, доньки, наказний полковник Василь Томиленко і козаки кінні й піші зі зброєю. Духовенство в ризах з образами теж виходило стрічати його за місто, «на поле». Як заносили тіло до церкви, козаки стріляли з рушниць, а з городу з гармат. Поставили його в церкві, і до приїзду батька ховати не будуть» [9, 599]. Богдан Хмельницький наказав поховати сина у Суботові у Свято-Михайлівській церкві.

Як свідчить щоденник Павла Алепського, над гробницею висіла велика корогва, на якій було зображено «вельми правдоподібний портрет гетьманича – верхи на коні, з мечем у правиці та булавою у лівиці, а на передньому плані – мапа

Молдови, яку він пішов здобувати» [30, 248–249].

Гетьман Богдан Хмельницький пережив сина на три роки і помер у 1657 р. у Чигирині. Як переповідає літопис Самійла Величка, Лазар Баранович «при великій публиці і церемоніях» перевіз тіло гетьмана до Суботова. Під час поховання гетьмана були присутні представники козацької старшини й іноземні послы. Секретар гетьмана Самійло Зорка виголосив над труною промову: «Жити й умирати – либонь, поставлено так від початку світу всесильним Божим декретом, висловленим до наших предків, – живіте і множитесь, бо землею ви є і до землі підете» [4, 207–210].

С. Сегеда зазначив, що гетьмана як фундатора було поховано біля південної стіни Іллінської церкви праворуч від вівтаря [27, 99]. Над гробом Богдана Хмельницького, як повідомив автор «Історії Русів», було «виставлено під балдахіном портрет Гетьманський з таким написом:

«Сей образ начертан Козацкого Героя,
Подобно грекам тем, от коих пала Троя!
Помпей и Цесарь, что были у Рими,
У Руссов значил то Хмельницкой делами свѣми:
Польшу он низложил козацкими полками,
Татар и Турков утрашил теми же войсками;
Наказав варварство, пресек віроломство,
Вечно не забудет то Полское потомство.
Унію он опроверг, благочестіе возставил,
Ревность в том свою в роде прославил;
Непобедим во бранях, благой воспріял конец:
Из сіна в отечестве достойнейшій ему явился
отец!» [15].

В Інституті рукопису НБУ ім. В.І. Вернадського зберігається ще одна латиномовна епітафія, складена після смерті гетьмана Б. Хмельницького [12, 455–472].

Гетьман Іван Мазепа упокоївся 22 вересня 1709 р. у с. Варницях поблизу м. Бендер. Старшина висловлювала незадоволення «неславним похороном Ясневельможного гетьмана Мазепи» і сподівалась на перепоховання у більш гідному місці. Є припущення, що тіло гетмана було перепоховане у цегляному склепі кафедрального собору Святого Юрія у м. Галац. Могила гетьмана була згодом знищена, а сліди її втрачені [22; 23; 24; 29].

Втім, відомо, що жалобний кортеж з тілом Івана Мазепи складався з музик, що виконували сумні марші – «шведські фанфари та козацькі марші». За ними несли символи гетьманської влади – булаву, прикрашену коштовним камінням і перлами, прапор та бунчук.

Як зазначив В. Лупів, сани з домовиною, «прибраною багровимоксамитом і з широкою золотою обстязкою», були запряжені шістьма білими кіньми і оточувались козаками з оголеними саблями [19, 97]. За труною йшли жінки, «заглушавшие музику сильними рыданиями», козацька старшина й прості

козаки «с опущенными знаменами и обращенными вниз ружьями» [2, 410]. Промову над труною гетьмана виголосив П. Орлик. Після того, як труну з тілом Івана Мазепи опустили в могилу, козаки «дали сальву» [26, 262]. Т. Рендюк повідомив, що «за документально зафіксованими даними, на тілі гетьмана був дорогий, вишитий золотом одяг, масивний золотий ланцюг з оздобленим хрестом, в руці булава, а на голові – діадема з інкрустованими у ній коштовними камінцями» [23, 52].

За свідченням «Діаріуша» М. Ханенка, гетьман Іван Скоропадський незадовго до смерті підписав тестамент. З червня 1722 року «ясновельможний» сповідався і в «обідню годину начал уже метатися». Біля помираючого гетьмана знаходились лікар «полку Драгунського Сибирского Господин Адам, іноземець, и пан Полторацькій анатомист», які констатували й повідомили про його смерть. За традицією відразу після цього почали дзвонити дзвони в усіх церквах Глухова.

Наступного дня тіло померлого гетьмана, під акомпанемент жалобної військової музики, перенесли з дому до церкви святого Миколая, де під час літургії «пани была омлела, для великого жалю и плачу».

Тільки на третій день небіжчика у супроводі жалобного кортежу було «попроваджено» до Гамаліївки. Далі М. Ханенко надав детальний опис жалобної процесії. Згідно нього, першими йшли два батальйони солдат від двох полків, «при котрих офіцери бывшіє мели все фліорами чорними руки попереязованные, в барабани быто чрез покривци, играно на гобоях жалостно. За баталіонами несен значок и корогов Гетманськіє, вниз к земле обернненіє. За тим ехали два на конях в панцерах мисюрках и карвашах з голими шаблями, держачіє оніє за конец острия. По них ведено три кони убранных, а потом знову два ж в панцирах ехали подобним способом, як и прежніє. За сима ишли діякони и священники парами. Несена булава и бунчук з фліорами, вниз обернненіє; за тим тело на марах слуги и гайдуки Гетманськіє несли, а за телом уже Пани з многими женска полу особами... за телом же везен балдакин, жалобою оббитій, шестма коньми, в чорніє капи убранными. Як з города війшли, начали по валу бить в армати, и поки аж за все подварки опроважено тело, стреляно в месте. Потом з мар знято тіло и под балдакином поставлено, и по малу повезено, а солдаты, ждучи ноши пріостались. З сел теж, на тракт до Гамалеевки лежачих, виходили священники процесіями против тела, и погребовіє опеваючи церемоніє, чрез села провождали, яких две берегу, и Слоут, маетность Его Милости, Пана Писара войскового Енералного, переехавши, ночовали з телом на болоте за Слоутом. З того становишка рано рушивши, приблизились завременно к Гамалеевце з телом, против которого війшли з монастыря на

встечу черниці, тако ж и Его Превелебность, отец Христофор Чарнускій, игумен Пустинионикольскій Кієвскій, да отец Григорій Гошкевич, наместник, отец Іаков, духовник, отец Левецкій казнодея, отец Елевтерій Ладинскій, вицентарій Святософійскій (которіи, еще прежде прибытія покойного Гетмана в Глухов, пріехали в монастырь Петропавскій Глуховскій, на встречу против новопоставленного в Кієве Архієрея), и протчіє многіє іноки и светскіє священнацы. А когда тело, спод балдакини винавши, поставлено на марах, то передом все духовніє пошли, а за телом несено знаки войсковые, булаву, бунчук, значок, и музыка войсковая грала, и так впроважено тело в монастыр, и в трапезу, над которым отправивши Ежтеція духовніи, разойшлись з церкви, и ак бы в годину настигли и солдаты к монастыру, где не оподаль монастыря и належитим своим порядком ушиковались. По сем задзвонено на службу на службу Божую, якую целебровал Его милость, отец Чарнускій, с протчіими; а когда в третее, то есть, Изрядному, и задзвонено ж, в тот час пошли солдаты в монастырь строем, при жалостных играх на гобоях и барабанах, и когда вошли, то ушиковались в монастыре солдаты, тако ж две сотни козаков, Глуховская и Воронежская, там же своим стали порядком» [11, 71].

Після служби Божої розпочалася «погребная отправа», наприкінці якої «имел проповедь Левецкій, казнодея Святософійскій, в похвалу преставшогося, з околичностей высокого достоинства, яким за труды и праці чрез много лет поднятіє Бог и Монарх его почтил, а з инных его добродетелей ... а по казанью, когда остатное Со духи праведными, заспевали» [11, 71–74].

Закінчилась церковна відправа також стрільбою з гармат і рушниць, після чого військові залишили монастыр.

Місцем останнього притулку Івана Скоропадського, а згодом його дружини і дочки Уляни, стала Харлампіївська церква Гамаліївського монастыря. В ній для гетьмана праворуч за кліросом був облаштований склеп, на якому було викарбовано напис: «Здесь опочивает телом раб Божій Іоан Скоропадскій, Войск Запорожских Гетман, сей обители фундатор. Преставился в Глухове року 1722, Месяца Іюля третьего дня».

За традицією усі присутні на похованні Івана Скоропадського «мирские» особи були запрошені на «кушанье», а духовні для поминання до трапези. Після поминального обіду усі роз'їхались, окрім дружини з родичами, що залишились у монастырі [11, 71–74; 16, 112–113].

Ймовірно, згодом над похованням гетьмана був встановлений надгробний портрет, який К. Широцький охарактеризував як посмертний, адже «лице писано з вмерлого іншою рукою, ніж усе доличне» [31, 201]. Анастасію Скоропадську було поховано 13 січня 1730 р. з великою урочистістю.

Участь у цій жалобній церемонії узяли крім козацької старшини й російські сановники, а також гетьман Данило Апостол з дружиною [6].

О. Ксензенко навів цікаві відомості про «місце останнього упокоєння» гетьмана Д. Апостола у Преображенській церкві в с. Сорочинці, побудованій на пожертвування гетьмана і єдиній на той час кам'яній церкві у Миргородському полку [5, 531]. Фамільний склеп гетьмана був облаштований у крипті в центрі храму і мав форму чотирикутної камери з аркоподібною стелею: «Длина склепа аршин восемь, ширина аршина четыре, высота немного выше роста человеческого». Гетьманський гроб «дубовый на точеных ножках, обит черным бархатом; крышка его по краям обгнила, и обивка на ней сохранилась только кое-где; но самый гроб сохранился хорошо, за исключением его дна, которое в некоторых местах прогнило. Снаружи, на изголовьи гроба, прибита четырехугольная металлическая дощечка около 5 вершков в квадрате; на ней масляными красками нарисован большой круг, изображающий часовой циферблат с одной только стрелкой, поставленной на цифре V; на правой стороне его написаны римския цифры, начиная от XII до V включительно; на левой же цифр нет, но значится написанное по окружности славянским шрифтом слово «преста». В большом круге нарисоване ще малый круг, а в нем ландшафт, изображающий заход солнца, в виде человеческого лица, с сияющими лучами». Як припустив автор розвідки, цей напис і малюнок в алегоричній формі засвідчили момент смерті гетьмана [18, 353].

Відомо, що труна гетьмана була вкрита килимом, який зберігся донині. Звичай вкривати труну з небіжчиком має багатовікові традиції [10, 143]. Зберігся він і в побуті козацької старшини XVII–XVIII ст. Деякі поховальні килими мали своєрідне художнє оздоблення, наприклад, виткані зображення похоронних урн у лаврових вінках, надгробки, крилаті голівки янголів, голгофи, священні тексти.

Після поховання гетьмана Данила Апостола відбувся поминальний бенкет, на який було надіслано з гетьманських маєтностей 15 голів великої рогатої худоби, 14 кабанів, 9 баранів, 9 індиків, 61 гуску, 18 качок, 120 курей з каплунами, а також 13 кухв горілки на 52 відра [3, 64].

Останній гетьман Лівобережної України К. Розумовський був похований у церкві Воскресіння Христового у колишній столиці Гетьманщини Батурині. На могилі було встановлено мармуровий пам'ятник з гербом, погруддям гетьмана й написом: «Здесь покоится тело его сиятельства господина генерал-фельдмаршала, сенатора, действительного камергера й орденов российских святого апостола Андрея Первозванного, святого Александра Невского, польского Белого орла і голстинского святого Анны кавалера графа Кирила Григориевича Разумовского, родившагося в 1728 году марта 18

дня, скончавшагося в Батурине а 1803 году генваря 9-го, в семьдесят четыре года, девять месяцев и двадцать два дни» [5, 553–554].

Відтак, поховання українських гетьманів другої половини XVII–XVIII ст. засвідчили самобутню поховальну культуру, сформовану завдяки поєднанню місцевих традицій із західноєвропейськими традиціями поховання видатних осіб.

Гетьмани завчасно готувалися до смертного часу – укладали тестаменти, піклувались про місце поховання. Усі з них, кому доля подарувала можливість знайти «останній притулок» на рідній землі, поховані на території монастирів, які вони щедро обдаровували за життя.

Невід'ємним атрибутом поховальної культури було замовлення надгробних портретів та епітафій. Зазвичай, небіжчиків проводжали промовами, які виголошувались ієрархами. Окрім того, певні елементи поховальних ритуалів залежали не від померлого, а від рідних, що опікувались організацією поховальної процесії, замовляючи музик, облаштовуючи склепи й усипальниці, слідкували за ними, організували поминальні обіди й поминання, записували ім'я до поминальних книг та синодиків.

Посилання

1. Балущок В.Г. Особливості козацьких звичаїв та обрядів / В.Г. Балущок // Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. – К., 2007. – Т. 2. – 724 с.
2. Бантыш-Каменский Д.Н. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетьманства. – К.: Час, 1993. – 656 с.
3. Васильева О. Формування традиції придворного бенкету в Гетьманщині / О. Васильева // Формування традиції придворного бенкету в Гетьманщині (друга половина XVII – перша третина XVIII ст.) // Повсякдення ранньомодерної України. – К.: Інститут історії України НАН України, 2013. – № 1. – 358 с.
4. Величко Самійло. Літопис. Том другий / Пер. з книжної укр. мови В. Шевчук. – К.: Дніпро, 1991. – 642 с.
5. Володарі гетьманської булави: Історичні портрети / Під ред. В.А. Смоля. – К., 1995. – 560 с.
6. Гетьман у спідниці / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cdiak.archives.gov.ua/v_getman_u_spidnytsi.php.
7. Грабовецький В. Вивчення історії та вшанування могил українських гетьманів / В. Грабовецький // Народна творчість та етнографія. – 2004. – № 4. – С. 58–70.
8. Горішний П.А., Рудич Т.О. Дослідження залишків козацького цвинтаря XVII ст. в Чигирині / П.А. Горішний, Т.О. Рудич // Українська козацька держава: Витоки та шляхи історичного розвитку: (Мат-ли Четвертих Всеукр. істор. читань). – К.; Черкаси, 1994. – С. 116–118.
9. Грушевський М. Історія України–Руси: В 11 т., 12 кн./ М. Грушевський – К.: Наукова думка, 1997. – Т. 9. – Кн. 2: Роки 1654–1657. – 776 с.
10. Дзюба О.М. Приватне життя козацької старшини XVIII ст. (на матеріалах епістолярної спадщини) / О.М. Дзюба. – К., 2012. – 347 с.
11. Діаріуш Николая Ханенка // Чтения в Императорском Обществе истории и древностей российских при Московском университете. – 1858. – Кн. 1. – С. 71–74.
12. Думанська І., Федорук Я. Латинська епітафія XVII століття / І. Думанська, Я. Федорук // Записки Наукового

Товариства ім. Шевченка. Львів, 1996. – Т. 231. – С. 455–472.

13. Замура О. Смерть у церковних приписах та повсякденному житті Гетьманщини XVIII ст. / О. Замура // Повсякдення ранньомодерної України. Історичні студії в 2–х томах. Т. 2: Світ речей і повсякденних уявлень / Відповідальний редактор Віктор Горобець. – К.: Інститут історії України НАН України, 2013. – 358 с.

14. Іванова О. Полтавський килим гетьмана Данила Апостола з колекції Національного музею історії України / О. Іванова // Вісник Львівського університету. Серія «Мистецтво». – 2002. – Вип. 2. – С. 143–147.

15. Історія Русів / Пер. І. Драч – К.: Веселка, 1991. – 181 с.

16. Картины церковной жизни Черниговской Епархии из IX вековой ее истории: всеподданнейше посвящ. Черниг. Епархии / [предисл.: Василий, епископ Черниг. и Нежин.]. – Киев: Фото-лито-тип. «С. В. Кульженко», 1911. – 206 с.

17. Кривошея О.В. Трансформації маєткових господарств козацької старшини (за матеріалами духовних тестаментів) / О.В. Кривошея // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 2008. – Вип. XXIV: Соціальні та національні чинники революцій і реформ в Україні: проблеми взаємовпливів. – С. 36–40.

18. Ксензенко А. Гетманская усыпальница / А. Ксензенко // Киевская старина. – 1887. – № 2. – С. 353–358.

19. Лупів В. Гетьман Іван Мазепа / В. Лупів. – Торонто, 1954. – 125 с.

20. Максимович М.О. Записки о первых временах Киевского Богоявленского братства / О.М. Максимович // Киев явился градом великим ... (вибрані українознавчі твори). – К.: Либідь, 1994. – 448 с.

21. Міленіна М.М. Поховальний текст в гуманітарному та природничо-науковому осмисленні // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: www.es.rae.ru/mno/158-1083.

22. Оглоблін О. Гетьман Іван Мазепа та його доба / О. Оглоблін. – Нью-Йорк – Київ – Львів – Париж – Торонто, 2001. – 464 с.

23. Рендюк Т.Г. Гетьман Іван Мазепа – відомий і невідомий / Т.Г. Рендюк. – К.: АДЕФ–Україна, 2010. – 480 с.

24. Ричка В. У пошуках поховання гетьмана: встановлення місця поховання Івана Мазепи / В. Ричка // Київська старовина. – 1995. – № 3. – С. 54–55.

25. Ситий І. Тестамент Якова Лизогуба / І. Ситий // Пам'ять століть. – 1996. – № 3. – С. 10–14.

26. Сегеда С.П. Гетьманські могили / С.П. Сегеда. – К.: Наш час, 2010. – 440 с.

27. Старік О. До питання поховальної обрядовості запорозького козацтва / О. Старік // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. – К., 2006. – Вип. 15. – 336 с.

28. Україна. Антологія пам'яток державотворення X–XX ст.: У 10 т. – Т. 3: Битва за козацьку державу (XVI–XVII ст.). – К.: Основи, 2008. – 496 с.

29. Федорук Я. Писемне джерело 1651 року про поховальний обряд українського козацтва / Я. Федорук // Український археографічний щорічник. – Випуск 16/17. – Київ, 2012. – 780 с.

30. Халебський П. Україна – земля козаків: Подорожній щоденник / Упоряд. М. Рябий. – К.: Ярослав Вал, 2009. – 293 с.

31. Широцький К. Деяко про давні портрети / К. Широцький // Сяйво. – 1914. – Ч. 7–9. – С. 198–202.

Попружна А.В. «При великій публиці и церемониях»: похорони казацких гетьманов в контексте похоронної культури второй половини XVII–XVIII вв.

В статтє рассматриваются особенности траурных церемоний, которые сопровождали похороны казацких

гетманов, в контексте похоронной культуры представителей социальной элиты XVII–XVIII вв.

Ключевые слова: похоронная культура, траурная церемония, гетьман, казацкая старшина.

Popruzhna A.V. «With great public and ceremonies»: funeral of Cossacks' hetmans as funeral culture of the second half of the XVII–XVIII centuries

The article analyses the peculiarities of funeral ceremonies which accompanied Cossacks' hetmans funerals as funeral culture of the social elite representatives in the XVII–XVIII centuries.

Key words: funeral culture, funeral ceremony, hetman, Cossack' authorities.

17.03.2014 р.

УДК 94 (477): (093.2): 726: 27-523. 41

І.Ю. Тарасенко

КІЛЬКА ДОКУМЕНТІВ ДО ІСТОРІЇ ГЛУХІВСЬКОГО СВЯТО-ТРОЇЦЬКОГО СОБОРУ

У статті поданий огляд документів із фондів Центрального державного історичного архіву України у м. Києві, які стосуються будівництва глухівського Свято-Троїцького собору.

Ключові слова: Глухів, Свято-Троїцька церква, джерела.

Глухів заслужено вважається перлиною України. На жаль, архітектурний ансамбль міста постраждав і змінився з часів Гетьманщини. Те, що не зруйнували пожежі та війни, знищила радянська влада. Така доля спіткала і Свято-Троїцький собор у Глухові, заснований у 1657 р., який почали перебудовувати як кам'яний у 1720 р.

У Центральному державному історичному архіві (м. Київ) у фонді № 51 (Генеральна військова канцелярія) зберігається кілька справ, що стосуються історії саме цього собору. Так, справа № 3949 «Дело по доношению полковника полтавского Василя Кочубея с представлением о несобирании ни от кого ничего в полку в Полтавском гетманшоу Скоропадскою на реставрацию Свято Троецкой глуховской церкви 1731 году» [1] проливає світло на фінансовий стан будівництва собору. Очевидно після укладення угоди про зведення нової кам'яної церкви у 1720 р. постало питання про пошук грошей. Тільки після смерті Д. Апостола в 1734 р. імператриця Анна Іоанівна дозволила витратити на будівництво собору у Глухові 1000 рублів.

Незважаючи на це, фінансові проблеми постійно і не один рік в подальшому заважали будівництву храму. Так, справа № 10799 «По доношению мастеров кирпичных, работающих